

Etnologi v starem vaškem jedru v Breginju, po potresu leta 1976 obnovljeno in namenjeno za muzejsko in turistično rabo.
Foto: Alenka Čas, Breginj, 12. 11. 2012

Nekdanja mehanična delavnica Mlekarnice Planika v Kobaridu je danes preurejena v zanimiv muzej mlekarstva, sirarstva in večstoletne tradicije planinskega pašništva v Gornjem Posočju.
Foto: Alenka Čas, Kobarid, 12. 11. 2012

Tega so se dobro zavedali tudi v Mlekarni Planika in se odločili, da ob prodaji svojih mlečnih izdelkov podrobneje predstavijo tudi zgodovino visokogorskega pašništva in sirarstva na tem območju. V nekdanji mehanični delavnici so tako pred tremi leti uredili preprost, vendar privlačno zasnovan muzej, ob njem pa še manjšo muzejsko trgovino, ter s tem dokazali, da kultura in naša bogata preteklost nista zgolj nepotreben strošek, ampak predvsem odličen način za spodbujanje in ohranjanje lokalne identitete ter znanja in seveda odlična promocija kakovostnih lokalnih izdelkov. Povsem jasno pa jim je bilo tudi, da še tako dober sirar ni nujno tudi dober pripovedovalec zgodbe o sirarstvu, zato so k postavitvi muzeja povabili tiste, ki so za to bolj usposobljeni in opremljeni. Pod razstavo *Od planine do Planike* sta se tako kot avtorja podpisala arheolog Miha Mlinar in etnolog Marko Grego iz Tolminskega muzeja, celoten projekt pa je lep dokaz, da gospodarstvo in kultura, če je le volja, lahko zelo dobro in uspešno sodelujeta. Seveda pa mlekarna in muzej ne bi bila to, kar sta, če v kolektivu ne bi bilo vizije in predanosti temu, kar

počnejo. Svetal primer te posebne ustvarjalne energije je direktorica Mlekarnice Planika, Anka Miklavič Lipušček, ki nas je najprej navdušila s svojim nastopom, potem pa še z degustacijo njihovih mlečnih izdelkov. Z že skoraj povsem polnimi žledci smo se nato odpravili na kosilo, ki so nam ga postregli v gostišču Jazbec v Idriškem, nato pa smo odraščali nazaj na Tolminsko. Tu smo se najprej ustavili ob grobu prof. Janeza Dolenca, lanskoletnega dobitnika Murkove nagrade, potem pa nas je čakalo še sklepno dejanje tistega dne, Murkovanje 2012.

Ne vem sicer, kaj se je udeležencem rajše po Kobariškem in Tolminskem najbolj vtisnilo v spomin, prepričana pa sem, da kobariških štrukljev zlepa ne bodo pozabili, saj so jih jedli kar trikrat. Kot kaže, so med posoškimi gostinci letos na »lestvici značilnih jedi« uvrščeni najvišje, kar pa, verjemite mi, ni odraz okusa običajne posoške družine. Še mnogo drugih zanimivih in posebnih jedi poznamo in pripravljamo, zato nas je tudi zaradi tega vredno še kdaj obiskati.

ŠTREKLJEVI NAGRAJENKI ZA LETO 2012

ddr. Mariji Stanonik¹

Ko sem premišljala o besedah, primernih za to slovesno priložnost, so se mi vsiljevale misli o Krasu, ki ga poznam z nedeljskih izletov še od otroštva, dveh Kraševcih – Karlu Štreklju in Milku Matičetovem, s katerima se bolj ali manj intenzivno družim od študentskih let, ter o Žireh in okolici, kjer sem opravljala prvo etnološko študijsko prakso na terenu. Naša mentorica je bila domačinka z Dobračeve, takrat stažistka ali asistentka iz Inštituta za slovensko narodopisje, Marija Stanonik. Spomnim

se večerov v žirovski šoli, kjer smo spali, ko je prihajala k nam na večerne pogovore, namenjene poročanju o dnevnem delu. Ne spomnim se, kaj natančno smo takrat raziskovali, spomnim pa se enega njenih napotkov, naj kar pustimo ljudem govoriti, saj silno radi kaj povedo. Bila je ena od popotnic za poklicno življenje. Bilo je spomladi, a nenavadno hladno in deževno, in zdelo se mi je, da se tam živi samo v hišah in da so zaradi tega morda ljudje, čeprav na videz zadržani, veseli pogovorov z nami. Marija nam

* Dr. Ingrid Slavec Gradišnik, znanstvena svetnica, predstojnica Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. 1000 Ljubljana, Novi trg 2, E-naslov: ingrid.slavec-gradisnik@zrc-sazu.si

Podelitev Štrekljeve nagrade ddr. Mariji Stanonik.

Foto: Polona Makovec, Gorjansko, 9. 6. 2012

je tenkočutno pripovedovala o tamkajšnjih ljudeh in življenju, kar sem takrat občutila če že ne kot nekakšno lokalno eksotiko, pa zagotovo drugačnost, posredovano v občutljivem in skrbnem jeziku. To je bil eden mojih prvih korakov v etnologijo.¹

Takrat seveda nisem mogla niti slutiti, da bom na svoji poti morala prebrati toliko stotin strani, spisanih z njenimi spretnimi prsti, zadnjimi posredniki poti dolgoletnega in poglobljenega študija, predvsem pa intenzivnega in ustvarjalnega premišljanja bodisi o vprašanih, katerim je želela priti do dna, bodisi preiskovanja zanimivih, novih, neodkritih snovi in tem. Takrat tudi nisem mogla vedeti, da moja srečanja ne bodo samo bralna. Dobro zadnje desetletje sva, kakor se reče, službeni kolegici, ona še vedno tudi moja učiteljica, sama večna učenka, se mi zdi.

Tudi zaradi tega me ta večer ob izjemni počaščenosti, da smem podelitev Štrekljeve nagrade »naši Mariji«, kakor ji rečemo kolegice in kolegi v inštitutu, pospremiti z nekaj besedami, preveča tudi nekakšno nelagodje. Kako primerno predstaviti žensko, ki je, kakor se utegne slišati patetično, svoje življenje posvetila znanosti. Če se prav spomnim, je bila namreč na začetku 70. let ena od prvih diplomantk, ki so stopile v moški svet raziskovalcev. Poleg znanja je bilo treba biti trdoživ in trmast. Pred kratkim je na opazko, da je trmasta, odgovorila – če ne bi bila trmasta, ne bi nikamor prišla.

Samo trma in vztrajnost, popolna predanost ob izjemni vedoželjnosti in radovednosti morda pomagata razumeti, kako je skoraj v štirih desetletjih nastal tako obsežen in raznovrsten znanstveni opus, ki ga je za silo mogoče popredalčkati v jezikoslovje, literarno zgodovino in teorijo, etnologijo, domoznanstvo, in naposled seveda v folkloristiko, posebej slovstveno. Mogoče ga je tudi prešteti: število avtorskih in urejenih knjig, znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov, spremnih besedil in predgovorov, akcij za zbiranje in popularizacijo slovstvene folklore, a ne le te, temveč tudi npr. znanja o domačem kraju, številnih univerzitetnih predavanj, konferenčnih nastopov, predavanj po šolah, krajevnih društvih, v množičnih občilih, mentorstev študentom itn. itn. – Ne od višine, ampak od števila se zvrsti ...

Pa vendarle, dovolite mi, da nanizam nekaj skopih dejstev za tiste, ki današnjo nagrajenko morda nekoliko manj poznajo.

Marija Stanonik se je rodila 23. maja 1947 na Dobračevi pri Žireh. Po študiju slavistike in etnologije na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze se je leta 1974 zaposlila v Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU. Leta 1987 je z raziskavo *Promet v Žireh – etnološki vidik magistrirala* na Oddelku za etnologijo FF Univerze v Ljubljani, doktorirala pa leta 1993 na Filozofski fakulteti zagrebške univerze z disertacijo *Kontekstualnost in žanrski sistem slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva 1941–1945*. Lani nas je presenetila z drugim doktoratom *Teologija besede v slovenskem kulturnem in duhovnem prostoru na ljubljanski Teološki fakulteti*. Tihoga je snovala, da bi se še bolj približala skrivnostim besede in jezika, tkiva, ki nas morda bolj kakor kar koli drugega povezuje kot ljudi.

Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je leta 2000 postala izredna profesorica za slovensko slovstveno folkloristiko, od leta 2009 je redna profesorica. Bila je in še je vodja več raziskovalnih projektov in inštitutskega raziskovalnega programa.

Ddr. Marija Stanonik, zdaj znanstvena svetnica, je v desetletjih poklicnega dela v Inštitutu za slovensko narodopisje postala vrhunska, v interdisciplinarno raziskovanje usmerjena znanstvenica: s svojimi deli posega v že omenjene vede, a tudi sociologijo, psihologijo, antropologijo, teologijo.

Prav na začetku svoje akademske poti je bila v 70. letih med folkloristi tista, ki je resno vzela nase očitke etnologov tedanje folkloristiki, da je pretežno deskriptivna in teoretsko neosmišljena. Že v svojih prvih prispevkih je pokazala, da je za poznavanje folklornih pojavov pomembno, kje in kako živijo med ljudmi, torej na njihov življenjski kontekst, in da znanstvene raziskave zahtevajo metodično strogost in občutljivost ter večdisciplinarno obravnavo. Teoretičnim podlagam folkloristike, posebej slovstvene, njeni znanstveni identiteti in avtonomiji, utemeljeni na lastni raziskovalni praksi, domačem strokovnem izročilu, razmejitvam med etnologijo in filološkimi vedami, primerjavam z mednarodnimi tokovi, je namenila številne razprave, ki posegajo v njeno zgodovino, teorijo in metodologijo in so sintetično predstavljene v obsežnih monografijah zadnjega desetletja (*Teoretični oris slovstvene folklore*, 2001; *Slovstvena folkloristika*, 2004; *Procesualnost slovstvene folklore*, 2006; *Slovenska narečna književnost*, 2007; *Interdisciplinarnost slovstvene folklore*, 2008; *Le folklore littéraire*, 2009; *Zgodovina slovenske slovstvene folklore*, 2009; *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*, 2011).

¹ Slavnostni govor na podelitvi Štrekljeve nagrade, Gorjansko, 9. 6. 2012.

Iz celotnega opusa presevata želja in sistematično prizadevanje, da bi bila slovstvena folkloristika deležna primerne vrednotenja in da bi dobila ustrezno mesto tako v strokovni kakor širši kulturni zavesti. Zaradi tega je njeno delo opazno namenjeno praktičnim vidikom, predvsem procesu izobraževanja (tako je npr. pripravila priročna učbeniška dela *Slovstvena folklorja v domačem okolju*, 1990; *Slovenska slovstvena folklorja*, 1999, in *Naš čas-opis. Delovni zvezek za izbirni predmet šolsko novinarstvo za 7., 8. in 9. razred*, 1999) na vseh ravneh (zagotovo je njena zasluga, da je slovstvena folkloristika tudi univerzitetni predmet), spodbudam in mentorstvu strokovnjakom in laikom, da spoznajo umetnost besede in jezika. Knjižna zbirka Glasovi je zavidna vredna zbirka 40 knjig žive pripovedne folklorne ustvarjalnosti, s katero se lahko pohvali le redko kateri narod. Poleg tega je poskrbela za več izdaj zbirk slovstvene folklorne (npr. V deveti deželi, 1995; Slovenijo je bog nazadnje ustvaril, 2000; Slovenske povedke iz 20. stoletja, 2003; Poženčanove pravljice, 2005; Janezkove pravljice, 2011).

Njeno delo odlikuje nenehno gibanje med terenom in kabinetom. In s pozornostjo na teren je povezan drug pomemben segment njenih raziskav, tj. nenehno vračanje v domači kraj in vračanje domačemu kraju: posvetila mu je raziskave in objave o čevljarstvu, prometu, nabiralništvu, prehrani, družinskem življenju, jezikovnih in glasbenih pojavih, društvenem življenju itn. v člankih in več monografijah, katerih avtorica, soavtorica ali urednica je (monografije *Promet na Žirovskem*, 1987; *Čebela – žlahtna spremljevalka slovenske kulture*, 1995; *Štiri matere – ena ljubezen*, 1997; *Dobračeva gori*, 2002; *Ostanite zvesti pevski kulturi Žirov*, 2004; *Hišna imena v Žireh*, 2005; *Tabor v Žireh*, 2005, *Be-*

le stezice v vrtincih življenja, 2006; *Žiri na meji*, 2007; *Ledinska kronika*, 2009; *Doživetja in spomini tovarniške delavke*, 2010; *Čopič pod čevljem*, 2011). Lani je z I. Uršič ob 20-letnici vojne za obrambo samostojne Slovenije izdala zbirko spominov nanjo (*Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah*, 2011). Z odmevnimi deli in s številnimi javnimi nastopi (na domačih in mednarodnih konferencah, drugih prireditvah in v medijih) si profesorica Marija Stanonik prizadeva uzavestiti vlogo in pomen socialnega in duhovnega izročila tako v humanističnem raziskovanju kakor v širši javnosti. Samo razkrito izročilo lahko spodbuja ustvarjalno dožemanje identitete in oblikovanje samozavesti ter je lahko nenehno snov za premislek o življenju med preteklostjo in prihodnostjo.

Doktorica in doktorica Marija Stanonik se zaradi tu lapidarično nanizanih dosežkov več kakor častno pridružuje dozdajšnjim nagrajencem – Pavletu Merkuju, Milku Matičetovemu, Zmagi Kumer, Miri Omerzel Mirit, Mariji Kozar-Mukič, Janezu Dolencu, Jasni Vidakovič, Julijanu Strajnarju, Mirku Ramovšu, Viljemu Černu in Engelbertu Logarju. Nekateri so ji bili učitelji, drugi učenci, vsi pa sogovorniki, saj jih družijo iskrena skrb in poslanstvo, da vsak po svojih močeh bogati znanje o kulturnem izročilu, ki ustvarja samozavestno držo vsakega posameznika in posameznikov kot skupnosti, da se kritično ogledujejo v lastnem zrcalu in brez prislovične slovenske zadržanosti primerjajo z drugimi evropskimi narodi. Dom dobi svojo enkratno dragocečnost, ko se zave in ceni tudi svet okrog sebe, in poti po fizičnem in duhovnem svetu so navdih, da se doma počutimo doma. To so poti, ki jih je prehodil tudi Karel Štrekelj.

ZAHVALA PROF. DR. IRENE PORTIS WINNER OB PREJEMU ČASTNE LISTINE SED V LETU 2011

Počaščena sem s priznanjem Častne listine SED, ki nosi ime Matije Murka, enega glavnih soustanoviteljev slovenskega znanstvenega raziskovanja ljudske kulture, raziskovalca, ki je tudi v evropskem prostoru bistveno sooblikoval podobo narodopisne, etnološke znanosti.

Ob tej priložnosti pa moram najprej omeniti prof. Franca Jakopina, ki me je usmeril v nepozabno vas Žerovnica pri Cerknici, in na pomočnike in informatorje v tem naselju: na Metko Polovič, ki mi je tudi pozneje pošiljala informacije in dodatno gradivo, na brezmejno gostoljubnega in potrpežljivega Matija Roka in njegovo družino, na župnika, ki nama je dal na voljo vse arhivsko gradivo, in na vse vaščane, ki so nama bili v pomoč.

Največja zahvala pa velja možu, prof. Thomasu G. Winnerju, ki je bil za moje delo neprecenljiv, saj je imel nenavaden občutek za terensko delo in je bil poliglot, ki je takoj obvladal slovenski jezik. Ob tem naj spomnim na dva prepleta s Slovenijo. Moj mož se je rodil v Pragi, kjer je bil Matija Murko profesor med letoma

1920 in 1931 in kjer je vse do smrti leta 1952 tudi živel. Poleg Matije Murka naju s Slovenijo družijo še eno dejstvo. Med vojno so njeni prebivalci v okolici Novega mesta skrivali dva Juda, starša mojega moža, ki sta tam tudi pokopana.

V teh skoraj petdesetih letih raziskovanja Žerovnice sem lahko ugotovila bistvene spremembe v življenju vasi in vaščanov. Hkrati se je pokazalo, da so zelo pomemben člen v njihovem življenju sorodniki iz Amerike, da vas živi v transnacionalnem kontekstu, v čedalje bolj povezanem in kompleksnem globalnem svetu, ki se spoprijema s toliko menjavami. In tu naj se zahvalim še dr. Juriju Fikfaku, da je poskrbel za prevod mojega dela *Semiotika kmetstva v tranziciji v slovenščino*.

Še enkrat se zahvaljujem Slovenskemu etnološkemu društvu za priznanje, ki me znova povezuje s Slovenijo. Vsem slovenskim raziskovalcem in raziskovalkam želim vse najboljše pri raziskovanju te čudovite dežele.

* Dr. Irene Portis Winner, doktorica antropologije, upokojena profesorica antropologije in semiotike kulture na Massachusetts College of Art (Boston, MA), 986 Memorial Drive, Cambridge MA, 02138, ZDA, E-naslov: tgipwinner@comcast.net